

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНЕ ПІДПРИЄМСТВО
«НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР
«ОХОРОННА АРХЕОЛОГІЧНА СЛУЖБА УКРАЇНИ»
ІНСТИТУТУ АРХЕОЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Директор

ДП «НДЦ «ОАСУ»

А.О. Корвін-Піотровський

М.П.

В.С. Вєтров, О.В. Демченко

НАУКОВИЙ ЗВІТ

про археологічні розвідки на території

Хмельницької області у 2025 році

Відкритий лист

№054/25 (форма 2)

Зміст.....	2
1. Вступна частина.....	4
1.1. Підстава проведення археологічного дослідження.....	4
1.2. Мета археологічного дослідження.....	4
1.3. Джерело фінансування.....	4
1.4. Методика досліджень.....	4
1.5. Виконавці.....	5
1.6. Термін проведення.....	6
1.7. Обсяг виконаних робіт.....	6
2. Основна частина.....	8
2.1.1. Адміністративна прив'язка.....	8
2.1.2. Рельєф.....	8
2.1.2. Геологічна будова.....	12
2.2. Розвідка та бурові роботи в замку XII-XIX ст. на території с. Меджибіж (Хмельницький район).....	16
2.2.1. Північно-східний мур. Сverdlovина №1.....	18
2.2.2. Північно-східний мур. Шурф №1.....	18
2.2.3. Північно-східний мур. Шурф №2.....	19
2.3. Моніторинг стану археологічних пам'яток Хмельницького району.....	20
2.3.1. Городище Підлісний Олексинець.....	20
2.3.2. Городище Теліженці.....	22
2.4. Археологічний нагляд на об'єктах будівництва.....	24
2.4.1. Археологічний нагляд на ділянці м. Городок, вул. Шевченка, 16.....	24
2.4.2. Археологічний нагляд на ділянці м. Хмельницький, вул. Проскурівська, 50.....	29
2.4.3. Археологічне дослідження на Городнявської ділянці Буртинського родовища графіту	

2.5. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»)	36
2.6. Розвідка на території Красилівської ТГ. «Двошарове поселення Западинці» (с. Западинці, ур. Царина)	43
3. Висновки та рекомендації	47
Додатки	51
Ветров В. С., Ветрова Т. М.	
Аналіз архітектурно-археологічних об'єктів в центральній та західній частині м. Славута та рекомендації до їх подальших досліджень	51
Ветров В. С., Снитко І. А., Ветрова Т. М., Костенко І. М.	
Обстеження підземних об'єктів в с. Меджибож (2024-2025 рр.)	74
Костенко І. М. Паспорти консерваційно-реставраційних заходів на артефакти	101
Список ілюстрацій	105
Ілюстрації	118
Копія кваліфікаційних документів	167
Акт передачі колекції до музейних фондів	172

2.5. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»).

Першочерговим об'єктом дослідження були підземні муровані споруди, що знаходяться на території міста Славута Шепетівського району Хмельницької області (Славутська міська територіальна громада). Координати 50°18'12.86"N 26°51'43.03"E. Північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський», що розташований за адресою вул. Миру, 1. На ділянці потрібно було провести візуальне обстеження, фотофіксацію залишків мурованої підземної споруди та зробити загальні обміри. Ділянка дослідження має кадастровий номер 6810600000:02:007:0275, площа 3.518 га, цільове призначення «Для збереження та використання парків-пам'яток садово-паркового мистецтва (код згідно КВЦПЗ - 04.07)» (рис. 91, 92). Адреса: м. Славута Шепетівського району Хмельницької області, по вулиці Миру, 1. На ділянці розташований парк культури та відпочинку «Славутський» – пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення в Україні, парк культури та відпочинку. Статус надано згідно з розпорядженням виконкому обласної ради депутатів трудящих від 30.01.1969 року № 72-р. Перебуває у підпорядкуванні Славутського міськкомунгоспу. Парк входить до складу природно-заповідного фонду України, який охороняється як національне надбання і є складовою частиною світової системи природних територій та об'єктів, що перебувають під охороною. Статус надано з метою збереження старовинного парку, закладеного в кінці XIX століття. На цей час парк є частиною Славутського міського центру культури та дозвілля. Основними деревними породами парку є: сосна, липа, каштан, клен, ясен, гледичія колюча, бук, сосна чорна. В парку

розміщені заклади культури й об'єкти дозвілля: дитячий майданчик, стадіон, танцювальний майданчик. Також на території парку розташований костел Святої Дороти XIX ст.

Згідно з Історико-архітектурним опорним планом (ІОАП) м. Славути територія дослідження та окремі об'єкти попадають в охоронну зону і самі є об'єктами охорони. Згідно ІОАП пункту 3.1. д). «Об'єкти археології пропоновані до внесення в Перелік об'єктів культурної спадщини.

Об'єкти археології.

Укріплене дворище, XVII – XVIII ст., пагорб окреслений відрізками вул. Миру, Соборності, кн. Сангушків, парком.

Залишки склепіння та муру на північно-західному схилі пагорба, навпроти спортивного майданчика» (Історико-архітектурний опорний план. Встановлення меж історичного ареалу та проект зон охорони пам'яток м. Славути Хмельницької області. - Том 3. - 2.2/16 НД-3-1-1. Пояснювальна записка. – м. Львів, 2016. – С. 68).

Згідно ІОАП пункту 3.2.2. ПЕРЕЛІК НЕРУХОМИХ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ТА ІСТОРИЧНОЇ ЗАБУДОВИ, РОЗТАШОВАНИХ НА ТЕРИТОРІЇ ІСТОРИЧНОГО АРЕАЛУ: «На території проектового історичного ареалу знаходяться: пропоновані об'єкти археології до занесення в Перелік об'єктів культурної спадщини:

- Укріплене дворище, середина XVII-XVIII ст., пагорб резиденції кн. Сангушків, правий берег р. Утки» (Історико-архітектурний опорний план. Встановлення меж історичного ареалу та проект зон охорони пам'яток м. Славути Хмельницької області. - Том 3. - 2.2/16 НД-3-1-1. Пояснювальна записка. – м. Львів, 2016. – С. 71).

Згідно ІОАП пункти 4.1.1. «ОХОРОННА ЗОНА ПАМ'ЯТКИ САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА»: «До проектованої охоронної зони пам'ятки садово-паркового мистецтва входять: об'єкти архітектури занесені до Переліку об'єктів культурної спадщини:

- Комплекс будівель садиби Сангушків, XIX ст., вул. Соборності, 4, 6 (в межах території госпіталю);

пропоновані об'єкти археології до занесення в Перелік об'єктів культурної спадщини:

- Укріплене дворище, середина XVII-XVIII ст., пагорб резиденції кн. Сангушків, правий берег р. Утки;

пам'ятка садово-паркового мистецтва:

- Парк культури та відпочинку «Славутський», 1772 р.» (Історико-архітектурний опорний план. Встановлення меж історичного ареалу та проект зон охорони пам'яток м. Славута Хмельницької області. - Том 3. - 2.2/16 НД-3-1-1. Пояснювальна записка. – м. Львів, 2016. – С. 72-73).

На час обстеження рельєф ділянки рівний, вся площа задернована, засаджена газонною травою, кущами. В північно-східному секторі парку (де проходило дослідження) зростають дерева (рис. 93). За інформацією, що надана Управлінням капітального будівництва виконавчого комітету Славутської міської ради, стратиграфія на ділянці дослідження представлена пісками жовтими, сірими, білими, помірно вологими з включеннями різних за розмірами уламків кременя. Така стратиграфія простежена в свердловинах на глибину до 8 м (рис. 94).

На вказаних об'єктах були проведені наукові археологічні вишукування (попередні археологічні дослідження) – візуальне обстеження земельної ділянки, збір поверхневого підйомного матеріалу, зачистка збережених ділянок ґрунту з метою з'ясування наявності або відсутності об'єктів археологічної спадщини й характеру культурних нашарувань та їх культурно-хронологічної приналежності, архітектурно-археологічні обміри.

За результатами проведеного дослідження з'ясовано, що територія сучасного парку «Славута» почала облаштовуватися у другій половині XVIII – початку XIX ст. Вірогідно до цього часу відноситься генеральне

планування та створення штучного рельєфу у вигляді рівного майданчика з помірним пониженням в напрямку південь-північ (альтитуда від 211 м до 215 м упродовж 300 метрів), та підвищенні в напрямку захід – схід (альтитуда від 213 до 220 м упродовж 250 м).

Під час первинного огляду зафіксовано, що основним компенсатором перепаду висот рельєфу в напрямку захід – схід є стіна висотою 1,5 – 1,8 м від сучасної денної поверхні (СДП). Ширина стіни в верхній частині близько 1,5 м. Вона вимурувана із сплосчених фрагментів плитчастого піскуватого вапняку на вапняковому розчині (рис. 95). Згідно ІОАП стіна належить до комплексу «Укріплене дворище, середина XVII-XVIII ст.». Зовнішній вигляд стіни, специфіка будівельного матеріалу та техніка мурування відповідають визначеному датуванню (XVII-XVIII ст.).

Об'єкт дослідження розташований в розриві мурування зазначеної стіни (рис. 96). На час дослідження він мав вигляд муруваної з цегли споруди зі склепінчастим верхом, висота якого над рівнем СДП – 0,85 м. Ширина аркової пройми на рівні ґрунту – 1,0 м. Видима внутрішня частина споруди склепінчаста, фрагментарно тинькована. Об'єкт частково проглядається в ґрунтовому задернованому схилі, на висоті близько 1,5 метрів над загальним рівнем ґрунту в цій зоні парку. Над об'єктом росте дерево, коріння якого простягаються зверху і з боків мурування.

Зачистка 1.

Для з'ясування загальної стратиграфії в зоні об'єкта дослідження, а також для перевірки його можливого розташування в південно-західному напрямку зроблено зачистку зверху пагорба в 4 м на схід від стіни. Розмір зачистки 1,5х2,0х1,8 м.

Стратиграфічна колонка (рис. 97) зверху вниз представлена:

- 1) темно-сірим гумусовим піскуватим ґрунтом (0 – -0,25 м);
- 2) сірим, мішаним, сильно піскуватим ґрунтом з уламками будівельного сміття, тинькування, цегли (-0,25 – -0,75 м);

3) пісок жовтий, мішаний, із сірими плямами, включенням природних обкатаних кременів (-0,75 – -1,4 м);

4) пісок темно-сірий, щільний, із зелено-коричневими плямами органіки, уламками цегли слабого випалу (-1,4 – -1,8 м).

Таким чином, на ділянці зачистки фіксуються насипні піскуваті ґрунти потужністю до 1,8 м. Можливо нижня частина зачистки, що представлена горизонтом «пісок темно-сірий, щільний, із зелено-коричневими плямами органіки, уламками цегли слабого випалу (-1,4 – -1,8 м)» відповідає денній поверхні укріпленого підвір'я XVII-XVIII ст. Залишків мурованої споруди, що досліджується в зачистці, не зафіксовано.

Розчистка фасаду мурованої підземної споруди.

Для визначення базових розмірів споруди здійснено розчищення її фасадної частини (рис. 98). Нижній рівень зачистки (від СДП поруч з арковим муруванням об'єкта) склав -3,0 м.

У результаті робіт відкрито дві паралельних стіни, що вимурувані з цегли. Стіни йдуть майже вертикально вниз від видимого закінчення обпирання аркового склепіння та є його конструктивним продовженням. Таким чином, фактично розкрито аркову конструкцію висотою 3,3 м від верху арки до низу кладки стін. Ширина споруди в нижній частині між стінами – 1,1 м. Внизу конструкції, між стінами, фіксується шар утрамбованих уламків цегли і вапнякового тинькування потужністю 30-45 см, що є забутуванням підлоги (рис. 99). Вочевидь, що в зачистці відкрита вхідна група споруди. Стан збереженості відкритої частини об'єкта дуже поганий. По всій висоті фіксується деструкція цегляної кладки (рис. 100). Верхня частина аркового перекриття вхідної групи зруйнована та блоками або окремими цеглинами створює засипку проміжку між стінами.

Візуально фіксується деструкція стін вхідної групи об'єкта (рис. 101-103) у вигляді відхилення стін від вертикальної осі. Вірогідно це сталося

через зовнішній тиск на стіни, після того, як була зруйнована верхня частина аркового перекриття.

Під час розчистки засипки всередині конструкції та в зовнішньому ґрунті зафіксовано артефакти.

1. Група «Кремій». Датування: доба неоліту – бронзи.

Чотири артефакту з темно-коричневого кременю. Стан збереженості: відносно гарний, поверхні частково мають глянець-люстраж. Типологія: відщепи первинні з признаками утилізації у вигляді дрібної нерегулярної ретуші на крайках. (рис. 104).

2. Групи «Кераміка». Датування: XVII-XVIII ст.

Червоно та білоглиняна кераміка (12 фрагментів). Донця глечиків (рис. 105), фрагменти стінок та кахлі (рис. 106)

3. Група «Кераміка». Датування: XIX ст.

3.1. Червоноглиняна кераміка (6 фрагментів). Денце (рис. 107) та стінки горщиків (рис. 108) з жовтою, чорною, прозорою поливою.

3.2. Фаянс, порцеляна (7 фрагментів). Фрагмент сантехнічного виробу (умивальна раковина (?))(рис. 109). Денця салатниць (рис. 110). Фрагмент кружки з коричневою поливою (рис. 111). Денце пляшки від мінеральної води з клеймом (маркуванням (?)) – «V» (рис. 112). Фрагмент аптечної чашечки (рис. 113). Фрагмент товкача (рис. 114).

4. Група «Скло». Датування: XIX ст.

Скло (13 фрагментів). Ручка посудини (рис. 115). Фрагменти пляшок (прозоре скло) (рис. 116, 117). Фрагменти пляшок з під вина (рис. 118). Фрагмент пляшки з під шампанського (рис. 119). Фрагменти аптекарських (парфумних) склянок (рис. 120).

5. Група «Метал». Датування: XIX ст.

Метал (3 фрагменти). Гільзи від патронів гвинтівки (кородовані), цвях (рис. 121).

6. Група «Кераміка». Датування: 20-ті роки XX ст.

Фаянс, порцеляна (12 фрагментів). Фрагмент агітаційної тарілки «ВСЕНАРПИТ» (рис. 122). Фрагмент агітаційної тарілки «ВСЕНАРПИТ», серії: «Соблюдай чистоту» (рис. 123). Два фрагменти фаянсової тарілки з часткою напису «...пита» (рис. 124). Реставрований фрагмент денця порцелянової тарілки (рис. 125) з клеймом Всеукраїнського треста «Укрфарфорфаянсстекло» заводу Буди (Харківська обл.). На рис. 126 наведена копія клейма. Клеймо поставлено між 1922 та 1925 рр. Фрагменти тарілок невстановленого виробництва (рис. 127).

Таким чином, загальне датування артефактів, які зафіксовані в зачистці біля мурованого льоху визначається у межах кінця XIX – початку XX ст. Вірогідно це час, коли споруда припинила своє функціонування, була зруйнована та засипана. Така дата збігається з історичними подіями в місті Славута, що пов'язані із руйнуванням архітектурного комплексу князів Сангушко (вірогідно у 1920-1922 рр.).

Підйомний матеріал на об'єкті «Укріплене дворище, середина XVII-XVIII ст.».

Група «Будівельні матеріали». Датування XVIII-XIX ст.

Цеглини (XIX ст.) (рис. 128).

Фрагменти кам'яних плиток підлоги (XVIII ст.) (рис. 129).

Фрагмент колони (XVIII ст.) (рис. 130).

Висновок.

За результатами проведених наукових археологічних вишукувань (попередніх археологічних досліджень) обстежено підземну муровану споруду, що знаходяться на території міста Славута Шепетівського району Хмельницької області (Славутська міська територіальна громада). Координати 50°18'12.86"N 26°51'43.03"E у північно-східному секторі парку культури та відпочинку «Славутський», що розташований за адресою вул. Миру, 1. Здійснено візуальне обстеження, розчистка частини вхідної групи та фотофіксація залишків мурованої підземної споруди, зроблено загальні обміри. Під час проведення досліджень мурованої з вапнякових

окремої стіни, що належить до комплексу «Укріплене дворище, середина XVII-XVIII ст.», зафіксовано стратиграфічну послідовність нашарувань, яка підтверджує його датування XVII-XVIII ст. За результатами розчищення підземного об'єкта, вимуруваного з цегли, який фактично знаходиться всередині комплексу «Укріплене дворище, середина XVII-XVIII ст.», виявлено артефактний археологічний матеріал, що представлений різночасовими фрагментами кераміки, скла, та іншими знахідками, що датуються переважно кінцем XIX – початком XX ст. Таким чином, досліджувався різночасовий архітектурний комплекс. На підставі отриманих матеріалів можна зазначити наступне.

1. Зафіксовані конструкції XVII-XIX ст. мають ознаки об'єктів, що підлягають охороні як пам'ятки архітектури та археології, які раніше зафіксовано в ІОАП міста Славути (Історико-архітектурний опорний план. Встановлення меж історичного ареалу та проект зон охорони пам'яток м. Славути Хмельницької області. - Том 3. - 2.2/16 НД-3-1-1. Пояснювальна записка. – м. Львів, 2016. – С. 68-73).

2. Стратиграфічні горизонти поруч з об'єктами містять датуючий артефактний матеріал та структуру, що є важливою для розкриття існування комплексу «Укріплене дворище, середина XVII-XVIII ст.».

3. Первинне обстеження підземного об'єкта, вимуруваного з цегли, допускає його датування кінцем XVIII – початком XIX ст. Вірогідно його функціонал належав до господарчих споруд архітектурного комплексу князів Заславських та Сангушків, або до архітектурного комплексу паркової зони того часу.

2.6. Розвідка на території Краси́лівської ТГ. «Двошарове поселення Западинці» (с. Западинці, ур. Царина).

В 2025 р. розвідку проводили старші наукові співробітники відділу охорони пам'яток Хмельницького обласного науково-методичного центру культури і мистецтва, кандидат історичних наук, доцент СЕМЕНЧУК

3. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»).

Отже, для подальшого дослідження та визначення ролі зазначених об'єктів в межах історико-архітектурних комплексів «Укріплене дворище, середина XVII-XVIII ст.», «Комплекс будівель садиби Сангушків, XVIII – початок XIX ст. (охор. № 65н)» та «Парк культури та відпочинку «Славутський», 1772 р. (охор. № 72-Р)» пропонується:

- провести польові дослідження стіни комплексу «Укріплене дворище, середина XVII-XVIII ст.» як вірогідного оборонного муру того часу. Можливо визначити рівень глибини закладки стіни від СДП, провести детальні обміри, визначити всі ділянки існування та поточний технічний стан об'єкта, провести системне шурфування ззовні і всередині комплексу «Укріплене дворище, середина XVII-XVIII ст.» з метою пошуку окремих споруд та денної поверхні комплексу часів функціонування «Дворища», отримання артефактного матеріалу того часу для поповнення експозиції музею (приклад такого дослідження: *Т. Вєтрова, В. Вєтров Досвід проведення комплексних археологічних досліджень під час реставрації Південного муру Меджибізької фортеці // ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ IV ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «Дослідження, збереження та популяризація пам'яток історико-культурної спадщини». – Переяслав, 2024*);
- провести польові дослідження мурованого з цегли підземного об'єкта з метою визначення поточного технічного стану, придатності його для безпечної розчистки зсередини та при можливості здійснити розчистку зсередини із подальшим проведенням заходів протиаварійної реставрації та

музеєфікації;

- провести польові дослідження в центральній частині м. Славута з метою пошуку аналогічних підземних споруд (у тому числі в межах комплексу «Торгові ряди, кін. XVIII ст., (охор. № 1699)») для здійснення практичного порівняння планових та конструктивних особливостей зазначених підземних об'єктів;
- під час майбутніх польових досліджень на початковому етапі виявлення підземних об'єктів можливо використовувати наш досвід застосування георадара (*V. Vietrov, K. Bondar Ground Penetrating Radar Survey of the Lithuanian Part of Medzhybizh Castle // Archaeologia Litwana, 2024. – P. 221-241; В. Ветров, К. Бондар. Результати археологічних досліджень у зонах георадарного сканування подвір'я Меджибізької фортеці. // Простір в історичних дослідженнях / відп. ред. С. М. Вовкодав. Переяслав, 2023. Вип. 4. 188 с. – С. 59-69; K. Bondar, V. Vietrov. Geophysics reveals hidden architecture of the Medzhybizh Fortress, Ukraine // ISAP news. The Newsletter of the International Society for Archaeological Prospection. Issue 69, September 2023. – P. 4-10*). Вірогідно для виявлення підземних об'єктів без проведення розкопок можливо застосування магнітрону (наприклад, *Ветров В., Бондар К., Поляченко Є., Черкес С. Геофізичні та археологічні дослідження на ділянці Північного муру Меджибізького замку. // XV Всеукраїнська науково-практична конференція «Археологія & Фортифікація України», 2025 // Кам'янець-Подільський, Україна Випуск 2. – С. 153-159*).

ДОДАТКИ

Ветров В. С., Ветрова Т. М.

Аналіз архітектурно-археологічних об'єктів в центральній та західній частині м. Славута та рекомендації до їх подальших досліджень.

Дослідження проводиться в центральній та західній частині м. Славута (рис. 1). На цей час в роботі розглядаються об'єкти: «Укріплене дворище, середина XVII-XVIII ст.», «Комплекс будівель садиби Сангушків, XVIII – початок XIX ст. (охор. № 65н)» та «Парк культури та відпочинку «Славутський», 1772 р. (охор. № 72-Р)», а також «Льох мурований XVIII-XIX ст.». Ми вважаємо за необхідне розглядати вивчення цих об'єктів як комплексне завдання, коли обстеження кожної частини відбувається у взаємозв'язку іншими елементами системи. В цей же час з точки зору хронології системоутворюючих ознак змін та профілювання історичного ландшафту ми будемо розглядати об'єкт «Укріплене дворище, середина XVII-XVIII ст.» як базовий в концепції дослідження.

В первинному огляді нами наведені реконструкція палеоландшафту ділянки дослідження та розглянутий контекст існування зазначених об'єктів в просторі та часі.

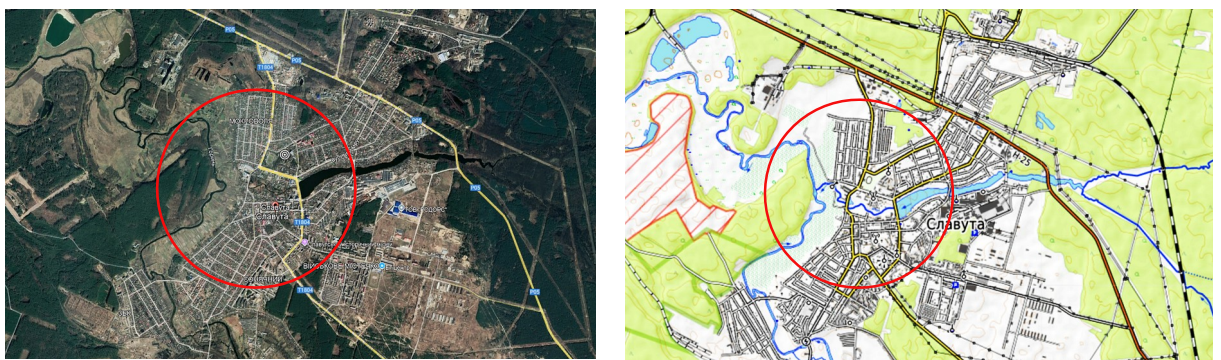

Рис. 1. Ділянка дослідження (центральна та західна частина м. Славута).

1. Реконструкція історичного палеоландшафту.

Простір між двома річками (межиріччя або межирічний простір) є унікальною геоморфологічною одиницею, де рельєф формується під впливом двох конкуруючих гідрологічних систем. У науковому розумінні, реконструкція палеорельєфу такої території – це процес відновлення конфігурації земної поверхні на певний історичний зріз, що передував значним антропогенним або інтенсивним природним трансформаціям (меліорації, забудові, активній яружній ерозії). Топографічні дані є першоджерелом у цьому процесі. Подібно до геологічних пластів, сучасний рельєф фіксує етапи власного розвитку в мікроформах поверхні. Ретельне вивчення цих елементів дозволяє реконструювати давні русла, тераси та вододіли, навіть якщо вони втратили чіткі зовнішні обриси.

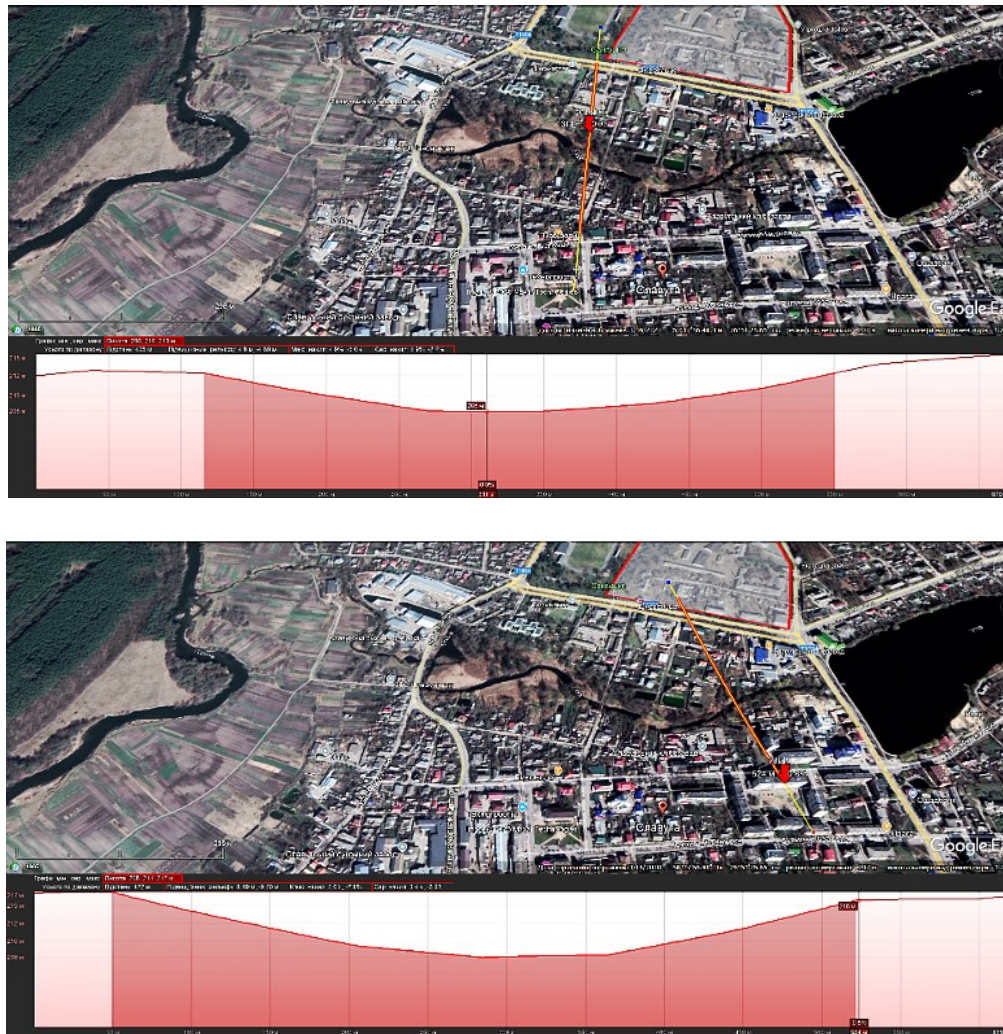

Рис. 2. Рельєф палеопойми річки Утка.

На підставі профілів сучасного ландшафту міжріччя Горині та Утки можна визначити наявність широкої палеопойми річки Утка (рис. 2) на ділянці між злиттям з річкою Горинь (рис. 3) та вище по течії до сучасної запруды, що розташована від вул. Соборності до східної окраїни міста.

У дослідженні межиріч ми розрізняємо сучасну денудаційну поверхню та теоретичну палеоповверхню. Палеорельєф реконструюється шляхом видалення з моделі «техногенного шуму» (насипів, дамб, виїмок) та компенсації ерозійних втрат. Основна увага приділяється так званим реліктам рельєфу – стабільним ділянкам межирічного плато, які найменше піддалися змінам.

Рис. 3. Рельєф палеопойми річки Горинь.

Глибокі дугоподібні пониження (рис. 2, 3) колись були основним руслом. Реконструкція їхньої глибини та ширини дозволяє оцінити потужність річкових потоків у минулому. Альтитуда пойми Горині і Утки коливається в межах 202-210 м. Таким чином між двома поймами на злитті річок сформувалося мисоподібне підвищення (рис. 4) умовним розміром 500х300 метрів, майже трикутної форми, що орієнтовано повздовжньою віссю на північний схід.

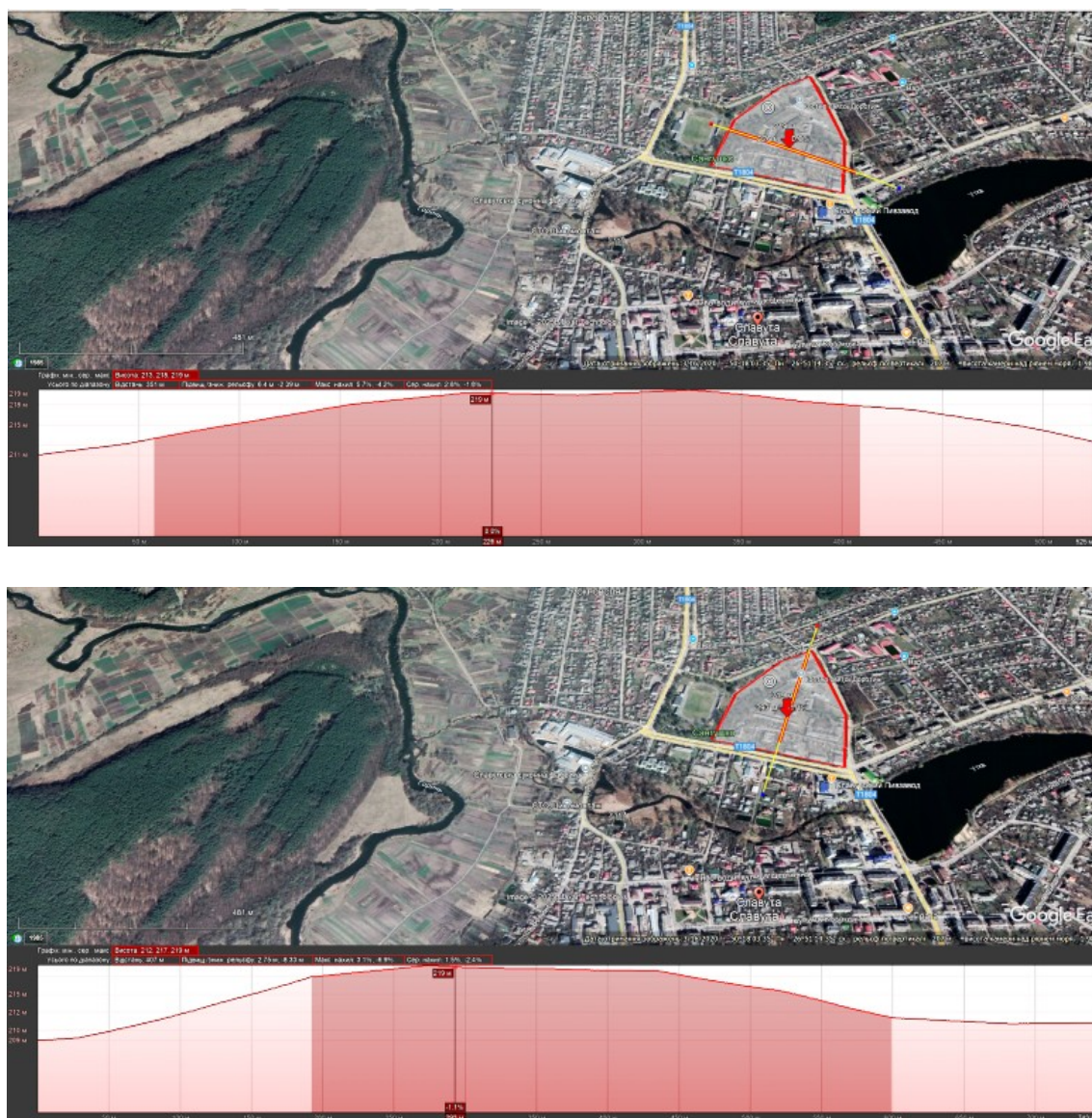

Рис. 4. Рельєф мисоподібного підвищення на злитті Горині і Утки.

Реконструкція палеорельєфу межирічного простору виключно топографічними методами – це технологічний процес, що базується на аналізі гідрологічних потоків та дозволяє відтворити ландшафтну

структуру минулого з високим ступенем достовірності. Видалення антропогенних напластунків та ерозійних шумів з цифрової моделі рельєфу відкриває «первісну геометрію» міжділля, де кожен вигин горизонталі є результатом тривалої взаємодії води та суходолу. Така реконструкція є фундаментом для подальших археологічних та історичних досліджень території.

Рис. 5. Умовна реконструкція рельєфу ділянки дослідження на супутниковому знімку.

Рис. 6. Реконструкція історичного палеоландшафту ділянки дослідження.

Альтитуда підвищення коливається в межах 212-220 м. Таким чином, ми маємо локальне рельєфне підвищення на злитті двох річок (рис. 5). Ця топографічна позиція (рис. 6) є ідеальним варіантом для будівництва фортифікаційних укріплень.

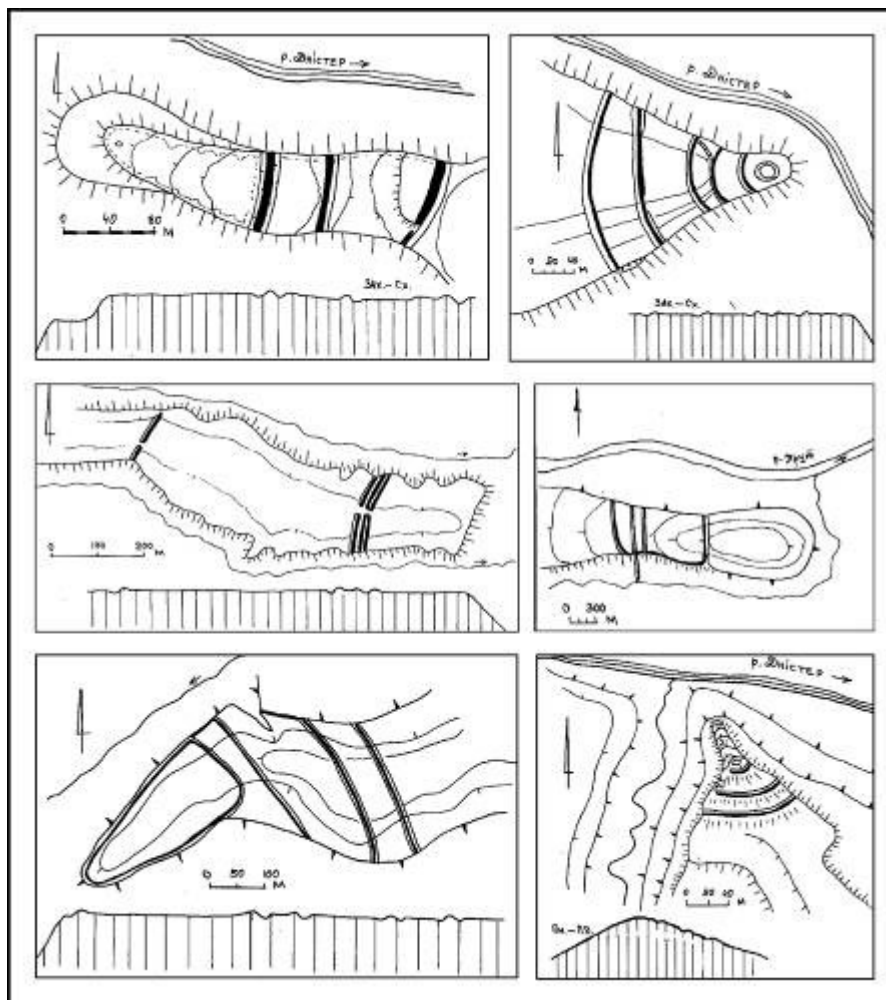

Рис. 7. Схеми земляних фортифікаційних укріплень прирічкових мисоподібних підвищень.

З часів Київської Русі на аналогічних підвищеннях розміщувалися городища, укріпленні селища та замки (рис. 7). Традиція фортифікаційної забудови таких мисів збереглася до пізнього середньовіччя та часів раннього модерну. Саме тому тут розташований об'єкт дослідження «Укріплене дворище, середина XVII-XVIII ст.».

Реконструкція історичного ландшафту – це процес постійного діалогу між фізичним простором та історичним часом. Синтез археології

та топографії дозволяє вийти за межі вузькооб'єктного підходу та побачити історію як цілісну систему взаємодії людини і природи. Таким чином, виявлення меж історичного ландшафту дозволяє створювати охоронні зони, захищаючи не лише окрему пам'ятку, а й весь контекст (шлях до нього, прилеглу територію). Реконструкція історичного ландшафту – це база для створення історико-культурних просторів.

2. Концепція та історичний контекст об'єкту дослідження «Укріплене дворище, середина XVII-XVIII ст.».

На теренах сучасної України, Польщі та Литви фортифікація житла у XVI-XVIII ст. мала життєво важливе значення через постійні набіги татар та військові конфлікти. Тут сформувався унікальний тип житлових укріплень – *оборонний двір (dwór obronny)*.

XVI століття в історії Східної Європи, зокрема на теренах Речі Посполитої, Великого князівства Литовського та прилеглих українських воєводств, позначене унікальним поєднанням культурного розквіту Ренесансу та перманентної військової загрози. Геополітичне розташування регіону на межі між латинським Заходом, православним Сходом та ісламським Півднем перетворило ці землі на «*Limes Christianitatis*» – щит християнського світу. У таких умовах архітектура приватного житла не могла розвиватися виключно за канонами естетики; вона була змушена відповідати на виклики безпеки.

Концепція оборонного двору (*dwór obronny*) стала архітектурною відповіддю на специфічний стан «вічної війни». На відміну від Західної Європи, де після завершення Столітньої війни та централізації королівської влади приватні замки почали поступово перетворюватися на відкриті палаци (*châteaux*), Східна Європа демонструвала зворотний тренд. Тут слабкість центрального апарату та виборність королів призвели до того, що обов'язок оборони кордонів та власної території ліг на плечі шляхти – військово-політичного стану, що володів землею. Шляхтич у

Східній Європі XVI–XVII століть сприймав свій дім не просто як місце проживання, а як мікрокосмос своєї свободи та суверенітету. «Дім мій – фортеця моя» – цей вислів набував тут буквального значення. Оборонний двір став матеріальним втіленням ідеології «сарматизму», яка проголошувала шляхту нащадками войовничих сарматів. Це зумовило специфічний попит на будівлі, які б поєднували в собі репрезентативність (демонстрацію багатства та родовитості) з тактичною життєздатністю. Важливим фактором був і характер загроз. Якщо великі державні фортеці будувалися для протидії регулярним арміям з облоговою артилерією, то оборонний двір мав захистити власника від татарських «загонів» (швидких набігів легкої кінноти, метою яких було грабування та захоплення полонених), міжусобних воєн («наїздів» – конфліктів між сусідніми шляхетськими родами, які часто супроводжувалися збройними штурмами садиб, соціальних вибухів (селянських та козацьких повстань, що мали локальний, але вкрай запеклий характер). Саме цей багатогранний тиск сформував феномен оборонного двору як окремого типу споруди, що домінував у ландшафті регіону протягом трьох століть.

Формування концепції оборонного двору було тривалим процесом, у якому середньовічні традиції перепліталися з новими віяннями військової інженерії та гуманістичної архітектури. У XIV–XV століттях в Центральній Європі поширеним типом житла лицарів та дрібної шляхти була мурована вежа, яка виконувала одночасно житлову, складську та оборонну функції. Проте такі споруди були вкрай незручними для повсякденного життя (вузькі сходи, низькі стелі, дефіцит сонячного світла та відсутність просторих залів для прийомів). З початком XVI століття відбувається «горизонтальне розгортання» архітектури. Функції, які раніше були вертикально інтегровані в одній вежі, почали розподілятися в межах ширшого плану. Вежа не зникла, але вона трансформувалася в один із елементів садиби – часто у в'їзну вежу або кутовий алкер.

Будівництво оборонної споруди у XVI- XVII столітті не було лише технічним питанням. Воно регулювалося правом «*Ius aedificandi*» – привілеєм на зведення фортифікацій. В теорії, кожна серйозна фортеця (*castrum*) мала будуватися з дозволу монарха. Проте шляхта, апелюючи до своїх золотих вольностей, часто трактувала свої двори як «*domus defensibilis*» (укріплений дім), що не вимагало офіційних санкцій, якщо укріплення не мали характеру великої державної фортеці. Це призвело до термінологічної дифузії. У документах того часу одну й ту саму споруду могли називати «*arx*» (замок), «*castellum*» (замочок) або «*curia*» (двір). Ця типологія відображала ієрархію. Замок (*Castrum*) належав королю або магнатам, мав стратегічне значення. Оборонний двір (*Dwór obronny*) – резиденція середньої шляхти, що орієнтована на локальну оборону.

Розвиток ручної вогнепальної зброї (аркебуз, мушкетів) та легкої артилерії (фальконетів) радикально змінив концепцію оборонного двору. Високі стіни, що раніше захищали від штурмових драбин, тепер ставали мішенню. В середині XVI століття спостерігається перехід від вежових композицій до бастіонних та приземкуватих форм. Основна логіка захисту змістилася з «висоти» на «дистанцію». Оборонний двір почав оточуватися зовнішнім контуром перешкод – ровами та валами, які тримали нападника на відстані ефективного мушкетного вогню з вікон та бійниць самого будинку.

Оборонний двір був не просто будівлею, а центром господарського життя маєтку. Його генеза тісно пов'язана з фільварковою системою. Шляхтич мав бути ефективним господарем, що експортує зерно до Європи, і водночас воїном, готовим очолити оборону своєї громади. Це зумовило «дуалістичний» характер архітектури: з фасаду двір міг виглядати як палац з колонами або ошатним порталом, а з тилу або з флангів він мав суворі бійниці, масивні контрфорси та потаємні виходи до рову. Такий психологічний та архітектурний дуалізм став ключовою ознакою східноєвропейської шляхетської культури.

Можна навести типовий опис такої споруди на підставі укріпленої вілли – однієї з оборонних та житлових будівель польського Відродження, що має значну архітектурну та ландшафтну цінність. Її дизайн нагадує подібні споруди, побудовані в XVI та першій половині XVII століть у регіонах Спіш та Угорщини (наприклад, Фрідман, близько 1600 року, або Бетлановце, що датується XVII століттям). Вважається також, що будівля натхненна архітектурою італійської вілли XV століття або італійськими твердинями (*castello delle quattro terra*).

Укріплений будинок центральній частині села Новий Сонч-Горлице розташований на високому схилі над річкою Ропа. Збудований з бутового каменю, оштукатурений, має два поверхи, підвал та заглиблений дах. Він був побудований на прямокутному плані з чотирма квадратними нішами по кутах, кожна з яких має навислі еркери. Фасади увінчані вражаючими аттиками, складеними з аркадних фризів, оживлених орнаментальним оздобленням сграфіто та профільованими шпильками. Інтер'єр частково перетворено. Підземний рівень складається з двох просторих льохів зі склепінчастою стіною. На першому поверсі розташовані дві невеликі кімнати зі склепінчастою стіною та люнетами, розділені вестибюлем, а на другому поверсі знаходиться велика церемоніальна зала. В нішах збереглися камін та піч, сліди барокових настінних розписів початку XVIII століття та портали епохи Відродження.

3. Загальна реконструкція об'єкту дослідження «Укріплене дворище, середина XVII-XVIII ст.».

Типовий мурований оборонний двір XVI–XVII століть у Центральній та Східній Європі мав прямокутний або наближений до квадрата план. Центральним елементом був головний корпус (*palatium*), який зазвичай був двоповерховим. Перший поверх (*parterre*) часто мав суто утилітарне та оборонне призначення: тут розташовувалися комори, збройова, приміщення для залоги та кухня. Стіни першого поверху були

найтовстішими (від 1,5 до 2,5 метрів) і мали мінімум вікон, які замінювалися вузькими бійницями. Другий поверх (*piano nobile*) призначався для проживання родини та прийому гостей. Тут вікна були більшими, але вони розташовувалися досить високо від рівня землі, щоб унеможливити проникнення всередину.

Однією з найхарактерніших рис східноєвропейського оборонного двору є алкер. Це квадратна або багатогранна вежа (або виступ), розташована на кутах будівлі. З військової точки зору, алкери виконували роль бастей або малих бастіонів. Вони дозволяли вести фланкуючий вогонь уздовж головних стін будинку, ліквідуючи «мертві зони». Навіть коли потреба в реальній обороні зникла, алкер залишився в архітектурі як символ шляхетського походження, ставши невід'ємним атрибутом польської та української садиби аж до XIX століття.

В технології будівництва оборонного двору домінували муровані споруди. Стіни зводилися за принципом «тришарової кладки», коли зовнішня та внутрішня сторони викладалися з тесаного каменю або цегли, а простір між ними засипався бутом і заливався вапняним розчином. Це створювало монолітну структуру, здатну витримати удари легких ядер. Дерев'яні оборонні двори будувалися через дешевизну та швидкість зведення. Використовувався метод «мождження» – кладка товстих дубових або соснових брусів «у замок». Для захисту від підпалу (головної зброї татар) дерево зовні обмазували товстим шаром глини або оббивали металевими листами в районі брам. Навколо таких дворів обов'язково будувався частокіл або земляний вал. В системі зовнішніх укріплень оборонний двір рідко стояв «голим». Його завжди оточувала система земляних фортифікацій, які були дешевшими та ефективнішими проти артилерії, ніж високі кам'яні стіни. Рови (*Fosa*) могли бути сухими (з вкопаними на дні загостреними палями – «вовчими ямами») або наповненими водою. Ширина рову зазвичай складала 5-10 метрів.

Локальні укріплення пізнього середньовіччя та часів раннього модерну, що в східноєвропейській традиції визначаються «оборонний двір», в західноєвропейських джерелах належать до класифікації «укріплена вілла», або «укріплений будинок». Головна різниця між цими типами укріплень полягає в тому, що на об'єктах типа «укріплена вілла» більш розвинутий зовнішній контур фортифікації. Тут основний упор йдеться на рови, вали, стіни по периметру (іноді це два контури стін), маленькі дерев'яні (кам'яні) башти на кутах стін. В цей же час на об'єктах типа «укріплений будинок» більш уваги приділяється не стільки фортифікації зовнішнього контуру, скільки укріпленню будинку. Як правило він розташований по центру ділянки, кам'яний, з товстими стінами, має декілька поверхів. Апофеозом розвитку типу «укріплений будинок» є фактичне перетворення його на житлову башту. За наявності сприятливих умов «укріплена вілла» або «укріплений будинок» з часом можуть перетворюватися на невеличкий замок. Зрозуміло, що типологія таких комплексів відносно умовна і терміни «укріплена вілла» та «укріплений будинок» є не протиріччям, а доповненням один одного. В цей же час та надалі, відносно об'єкту нашого дослідження, є необхідність використовувати назву «Укріплене дворище, середина XVII-XVIII ст.», оскільки на цей час так він визначений як об'єкт культурної спадщини. Для того щоб детально проаналізувати можливі варіанти планування об'єкту «Укріплене дворище, середина XVII-XVIII ст.» наведемо декілька західноєвропейських прикладів «укріплених вілл» або «укріплених будинків».

Укріплення Кремонь.

Типовий приклад розвитку укріпленої вілли можна побачити на підставі пам'ятки Кремонь, що розташована поблизу міста Сігулда в Латвії. Укріплення (рис. 8) збудоване на мисі прибережного уступу, що виступав на схід до долини Гауї, і захищався з півночі яром, утвореним струмком, що впадав у річку.

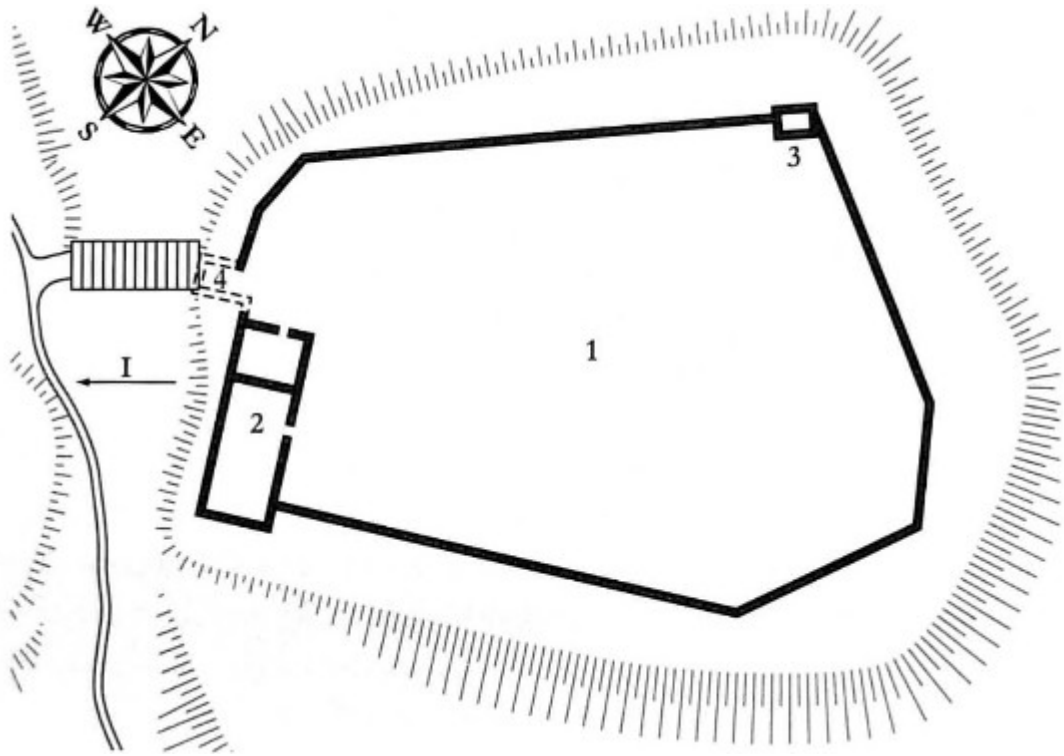

Рис. 8. План укріплення Кремонь XVII століття, виконаний Т. Боровським: 1 – внутрішній двір, 2 – укріплена головна будівля, 3 – північна вежа, 4 – головна брама.

I – напрямок до зовнішнього поселення.

Також з південного сходу він був захищений значними схилами місцевості, тоді як під'їзна дорога могла бути прокладена з південного заходу, тобто з боку стежки, що вела до Риги. Захист забезпечувався поперечним ровом. Навпроти розташовувалося невелике поселення у вигляді зовнішнього двору, ймовірно, оточеного дерев'яними та земляними валами.

Укріплення мало єдиний двір неправильної форми, оточений кам'яною оборонною стіною, пристосованою до форми овального пагорба. Укріплення збудовані з природних каменів, з вапняковим тесаним каменем для зміцнення кутів будівель та, можливо, цеглою для створення архітектурних деталей. У північному кутку оборона комплексу була посилена невеликою квадратною вежею, але взагалі оборона, вірогідно, спиралася переважно на прості куртини. Вхідна брама до внутрішнього

двору, якій передував розвідний міст, розташовувалася в південно-західній частині периметра.

Рис. 9. Сучасний стан укріплення Кремень (частка дому, зовнішня оборонна стіна).

У південному кутку двору знаходився головний, ймовірно, триповерховий будинок. Він, можливо, мав форму вежі, оскільки розташовувався в передній частині замку та мав захищати рів. На його першому поверсі розташовувалася представницька зала, ймовірно, трапезна, а також житлові кімнати. Решта поверхів, ймовірно, мали господарські та військові функції. На першому поверсі, можливо, розміщувалася кухня, тоді як горище зазвичай використовувалося для оборони та як додаткове місце для зберігання речей. Наразі від комплексу збереглися (рис. 9) лише досить низькі оборонні стіни та єдина стіна житлового будинку завдовжки кілька метрів, яка лише частково датується середньовіччям, оскільки зазнала реконструкції у XIX столітті.

Укріплення Поулшот.

Одночасно сусідство укріпленого будинку та вілли ми можемо розглянути на прикладі забудови комплексу Поулшот (Англія). Укріплений будинок і вілла були зведені наприкінці XIV ст. та постійно перебудовувалися і розвивали оборонні периметри до другої половини XVII ст.

Рис. 10. Розташування укріплень в Поулшоті.

Рис. 11. Сучасний стан місцевості де були укріплення в Поулшоті, та реконструкція розташування об'єктів комплексу на підставі археологічних даних.

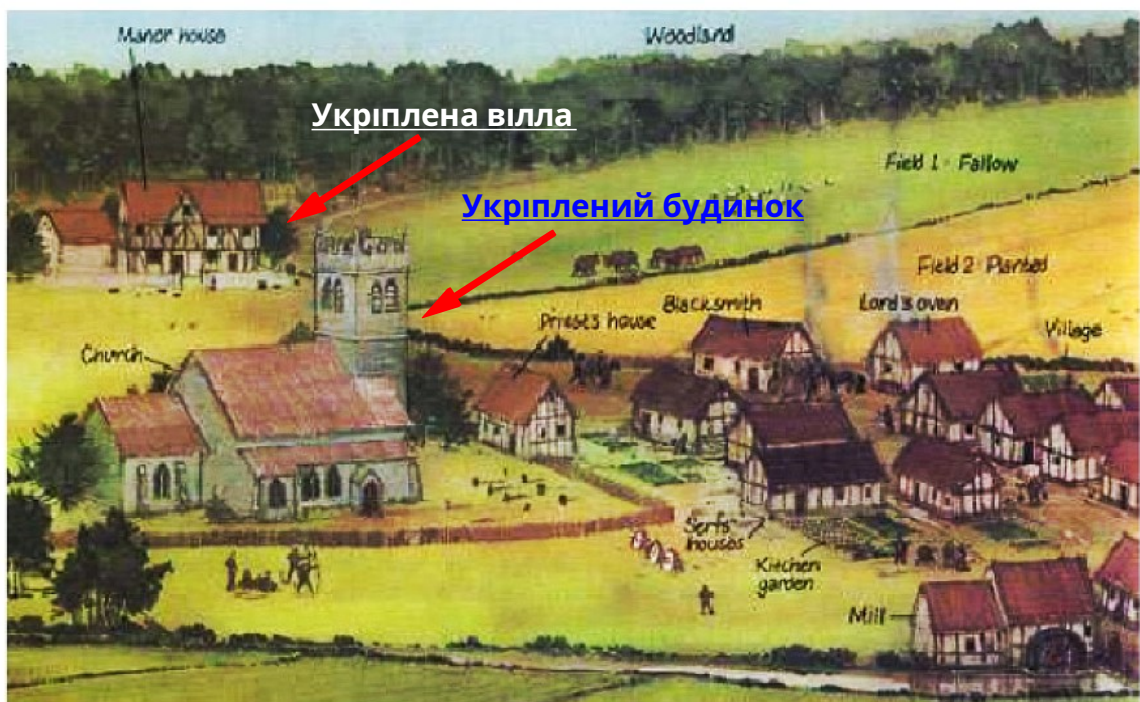

Рис. 12. Графічна реконструкція укріплень в Поулшоті.

Ділянка забудови була розташована на пагорбі між двох річок (рис. 10). В археологічному звіті зазначено: «У Поулшоті було два маєтки, тому один розташовувався біля церкви, а інший – на північ від нього в районі Грін, де, ймовірно, у XII або XIII столітті відбувалася середньовічна

забудова (KDC 2004, 2). Сьогодні в межах дослідження є земляні укріплення (RCHME 1996)». Однак до нашого часу на поверхні не залишилось майже не яких слідів від існування двох оборонних комплексів (рис. 11). На цей час комплекси Поулшоті повністю зруйновані.

Укріплені маєтки зазвичай були оточені ровом та стіною. На підставі запису у «Книзі Девайзес» Едварда Бредбі відомо, що: «У травні 1644 року відбувся рейд парламентських військ, під час якого було заарештовано кількох прихильників роялістів, зокрема старшого бургеса Майкла Тідкома; а констеблям Поттерна та Каннінгса було наказано знести «укріплення та фортифікаційні споруди ... що зараз стоять навколо Девайзеса». Таким чином, саме за цим наказом маєток було зруйновано, а рів засипано. Тож укріплений маєток переживав свій розквіт з 1322 до 1644 року». Отже, основна інформація про структуру укріплених будівель Поулшоті відома нам на підставі реконструкції (рис. 12), що ґрунтуються на детальних археологічних дослідженнях.

Укріплені будинки Шотландії.

Починаючи з XV ст. укріплені будинки стали трендом у Шотландії на кількох рівнях. До початку XVI ст. щонайменше 131 укріплений будинок було побудовано по всій Шотландії. Великі вишукані вежі-будинки зводилися замість замків для еліти, а невеликі вежі-будинки почали з'являтися по всій Шотландії для тих, хто мав трохи менше коштів.

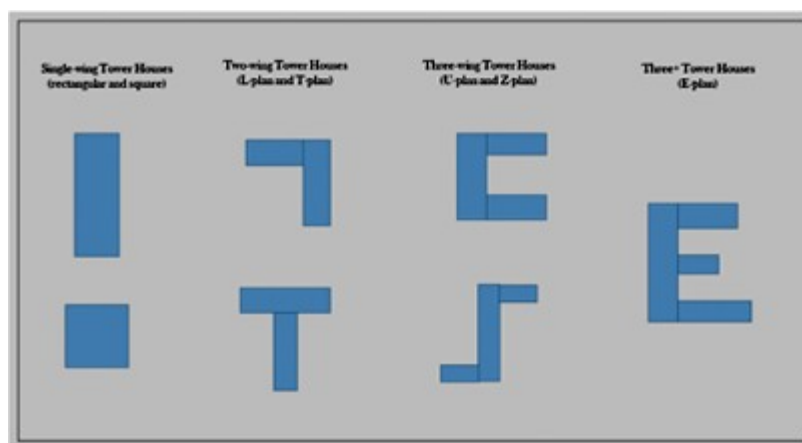

Рис. 13. Типи планування укріплених будинків Шотландії.

Також у цей період ми почали спостерігати трансформацію деяких існуючих веж-будинків, до яких додавалися нові крила або вежі, що призвело до появи L-подібного плану будинків (рис. 13) і забезпечило більше приватності. Лише у XVI ст. ми починаємо бачити, що укріплені будинки в Шотландії з'являються як прикордонний елемент. У XVI ст. в Шотландії було побудовано щонайменше 332 вежі-будинки, з яких третина знаходилася у двох прикордонних графствах Дамфріс і Гелловей на Шотландському кордоні, а це означає, що концентрація веж-будинків у прикордонних графствах становить приблизно один будинок на 90 км². Цікаво, що також існувала помітна різниця в плануванні прикордонних та не прикордонних будинків. Укріплені будинки в прикордонних графствах були в середньому меншими, ніж їхні північніші аналоги, а також простішими за планом.

Рис. 14. Типовий укріплений шотландський будинок.

Таким чином у XVI ст. невеликі укріплені будинки (рис. 14) стали елементом оборони кордону в Шотландії. Однак на початку XVII ст. потреба в укріпленнях уздовж кордону практично зникла з об'єднанням корон, і вишукані укріплені будинки в Шотландії почали поступатися місцем більш комфортнішим укріпленим віллам.

4. Ландшафтна архітектура оборонного двору.

Природа, як інженерний інструмент, в ландшафтній архітектурі оборонного двору XVI–XVIII століть у Східній Європі була позбавлена суто декоративного характеру, притаманного західноєвропейським віллам того часу. Кожне дерево, ставок чи алея мали подвійне призначення – естетичне та тактичне. В умовах постійної загрози раптового нападу (особливо з боку татарської кінноти) простір навколо резиденції організовувався як система раннього попередження та перешкод.

Фундаментальним принципом ландшафтної організації оборонного двору було створення еспланади – широкого відкритого простору навколо валів. Для забезпечення максимального сектору обстрілу з вікон та бастіонів, на відстані 200–300 метрів від будівлі вирубувалися всі високі дерева та чагарники. Ця «чиста зона» позбавляла нападника можливості прихованого наближення. У шляхетському побуті цей простір часто використовувався як вигін для коней або низькорослий луг, що не перешкоджало візуальному контролю. Будь-яка декоративна рослинність у цій зоні була суворо регламентована за висотою.

Вода була ключовим елементом східноєвропейського оборонного ландшафту. Оскільки більшість дворів будувалися на терасах річок, ландшафтні архітектори використовували природний рельєф для створення каскадів ставків. Крім того були стави-перешкоди – великі стави, створені шляхом загачування малих річок, що оточували двір з двох або трьох боків. Це змушувало нападників атакувати лише з одного, добре захищеного напрямку. Обводнені рови, на відміну від сухих, вимагали

складних гідротехнічних споруд – шлюзів та гребель. У мирний час ці водойми використовувалися для розведення риби та катання на човнах, що було частиною репрезентативного життя шляхти.

При облаштуванні оборонного двору активно використовувалися *«живі фортифікації»*. Вибір рослин для парку при оборонному дворі мав чітку військову логіку. Замість тендітних квітників часто використовувалися колючі чагарники. Глід (*Crataegus*) та Терн (*Prunus spinosa*) висаджували щільними рядами на зовнішніх схилах валів. Такі *«живі плоти»* були практично непрохідними для піхоти і, на відміну від дерев'яних палісадів, не боялися вогню та не гнили. Верби та вільхи висаджувалися вздовж берегів ровів та річок. Їхня розгалужена коренева система зміцнювала ґрунт, запобігаючи зсувам валів та ерозії берегів під час весняних паводків. Геометрія саду використовувалася як продовження бастіонів. З появою стилю *palazzo in fortezza*, регулярний (італійський або французький) сад почав інтегруватися безпосередньо в оборонний периметр. Оглядові алеї парку, або прямі доріжки саду, проектувалися як продовження осей обстрілу. Це дозволяло гарнізону швидко пересуватися між оборонними пунктами. Альтанки-бесідки часто розташовувалися на вершинах кутових бастіонів. У мирний час вони служили місцем відпочинку, а під час облоги – спостережними пунктами.

5. Інженерні системи, каземати та підземні комунікації оборонного двору.

Також необхідно розглянути підземну частину оборонного двору. Це не просто льохи, а складна система контрмінних галерей. У мурованих дворах XVII століття під валами прокладалися цегляні тунелі. Їхньою метою було прослуховування ґрунту (спеціально навчені вартіві прикладали вухо до стіни або ставили чашу з водою, щоб за вібрацією виявити спробу ворога зробити підкоп і закласти вибухівку під фундамент).

Кожен оборонний двір мав колодязь, розташований або безпосередньо в сінях, або в найзахищенішій частині подвір'я. Глибина таких колодязів у замках Поділля могла сягати 40–60 метрів (пробиваючи скельну породу). Також описуються «склепні комори» – підвали з особливою системою вентиляції (продухами), які дозволяли зберігати зерно та солоне м'ясо без ризику псування від вологи.

Висновки.

Проводячи дослідження об'єктів «Укріплене дворище, середина XVII-XVIII ст.», «Комплекс будівель садиби Сангушків, XVIII – початок XIX ст. (охор. № 65н)» та «Парк культури та відпочинку «Славутський», 1772 р. (охор. № 72-Р)» ми маємо розуміти, що оборонний двір у Східній Європі XVI–XVIII століть був унікальним синтезом, де архітектура, ландшафт та соціальна ідеологія утворили нерозривну єдність. Ландшафтна архітектура була першим ешеленом оборони, де природа була підпорядкована військовій геометрії. В наш час багато об'єктів існують лише у вигляді руїн або фундаментів. Саме тому використання сучасних археологічних методів дозволяє виявити «приховані» елементи укріпленого подвір'я (наприклад рови та контури валів) які за 300 років зрівнялися із землею. Це дає змогу відтворити повну ландшафтну схему «двір-сад-укріплення».

Таким чином, архітектурна археологія розглядає будівлю як складний стратиграфічний об'єкт, де кожен етап перебудови є окремим історичним шаром. У контексті дослідження оборонних дворів Східної Європи цей підхід дозволяє реконструювати первісний оборонний задум, який часто свідомо маскувався власниками у пізніші, більш мирні часи.

6. Планування поточного археологічного дослідження об'єктів: «Укріплене дворище, середина XVII-XVIII ст.», «Комплекс будівель

садиби Сангушків, XVIII – початок XIX ст. (охор. № 65н)» та «Парк культури та відпочинку «Славутський», 1772 р. (охор. № 72-Р)»,.

6.1. Візуальне обстеження доступної для дослідження ділянки загальною площею близько 4 га (рис. 15), де розміщується комплекс об'єктів дослідження. Мета обстеження: виявлення, фіксація, картографування залишків архітектурно-фортифікаційних об'єктів (оборонних мурів, фундаментів будівель, підземних споруд, ділянок мощення та забутовки), елементів будівництва (цеглин, фрагментів колон, тесаних кам'яних блоків, плиток підлоги), господарчо-побутових артефактів.

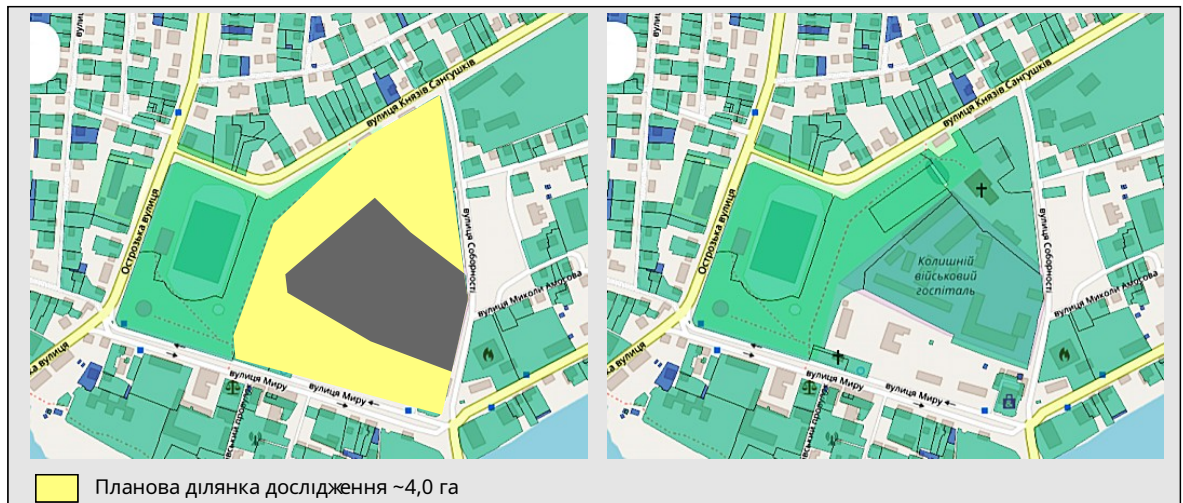

Рис. 15. План ділянки дослідження.

6.2. Візуальне обстеження, трасування, зняття архітектурних розмірів, детальна фіксація західного фасу мурованого укріплення об'єкту «Укріплене дворище, середина XVII-XVIII ст.».

6.3. Шурфування західного муру об'єкту «Укріплене дворище, середина XVII-XVIII ст.». Закладка 3 шурфів (2 шурфи ззовні стіни для визначення нижнього рівня закладки муру, 1 шурф з внутрішньої сторони стіни для первинного з'ясування стратиграфічної ситуації всередині, під муром). Розмір шурфів 2х1 м, глибина до 3 метрів.

6.4. Георадарне обстеження західного фасу об'єкту «Укріплене дворище, середина XVII-XVIII ст.». Два профілі довжиною 30 метрів назовні від західного муру для виявлення оборонного рову.

Для збільшення фінансової рентабельності використання георадарного обладнання рекомендовано також провести георадарний пошук підземних мурованих споруд у центральній частині м. Славута. Відсутність даних про чітке місце розташування стародавніх підземних споруд створює суттєву небезпеку для міських комунікації та інфраструктури. Таким чином рекомендовано провести такі заходи для виявлення підземних мурованих споруд, їх первісного дослідження та постановки на державний облік, як об'єктів культурної спадщини.

6.5. Проведення первинної розчистки об'єкту «Льох мурований XVIII-XIX ст.».

7. Плановий результат первинного етапу археологічного дослідження.

7.1. За результатами поточного етапу дослідження (візуальне обстеження, натурні обміри, шурфування) може бути здійснена підготовка облікової документації для постановки на державний облік об'єкту «Укріплене дворище, середина XVII-XVIII ст.» як пам'ятки археології.

7.2. На підставі первинної інформації візуального археологічного обстеження може бути розроблена концепція дослідження та розвитку історико-культурного комплексу «Оборонний двір – парк», що складається з двох взаємопов'язаних елементів «Укріплене дворище, середина XVII-XVIII ст.» та «Парк культури та відпочинку «Славутський»», 1772 р.

7.3. Для розвитку туристичної інфраструктури м. Славута, на підставі первинної інформації візуального археологічного обстеження може бути розроблено знакування території «Парку культури та відпочинку «Славутський»» з встановленням білбордів із зображеннями відомостей та графічними реконструкціями «Укріпленого дворища,

середина XVII-XVIII ст.». Також можлива розробка тексту екскурсії української та англійськими мовами, їх цифровий запис та індивідуальна активація відвідувачами парку через смартфон безпосередньо на місті біля руїн «Укріпленого дворища, середина XVII-XVIII ст.»

Рис. 91. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Ділянка дослідження на знімку Google Earth Pro.

Рис. 92. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Ділянка дослідження на Кадастровій карті України.

Рис. 93. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Ділянка дослідження (вигляд із заходу).

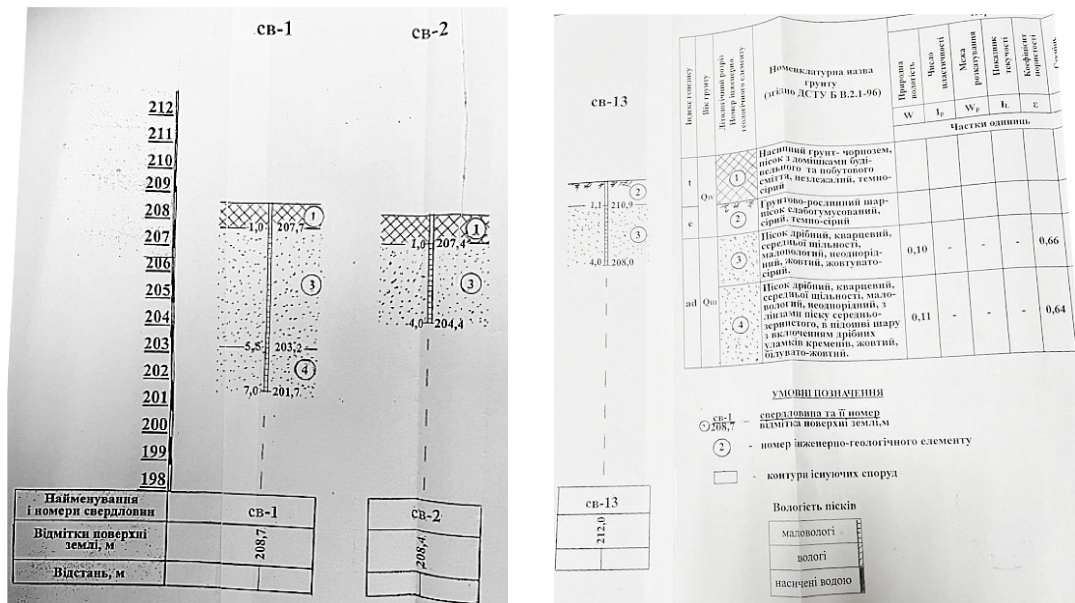

Рис. 94. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Інженерно-геологічні вишукування. Геолого-літологічна колонка.

Рис. 95. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Ділянка Зачистки-1.

Рис. 96. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Об'єкт дослідження.

Рис. 97. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Зачистка-1. Стратиграфія (східний борт).

Рис. 98. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Розчистка фасадної частини об'єкта дослідження.

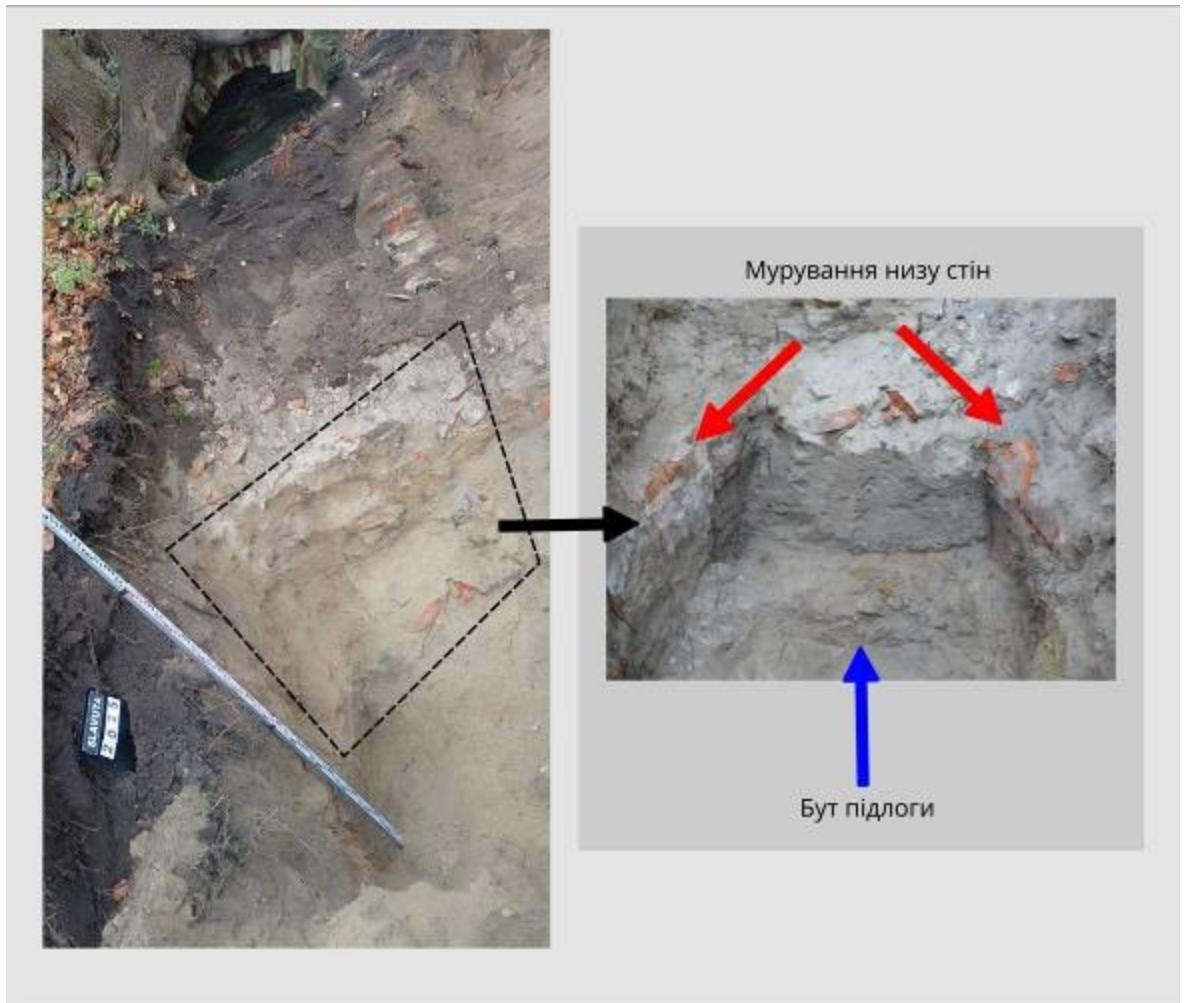

Рис. 99. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Нижня частина конструкції.

Рис. 100. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Ділянка мурування.

Рис. 101. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Східна стінка.

Рис. 102. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Вхідна група об'єкта дослідження (загальний вигляд).

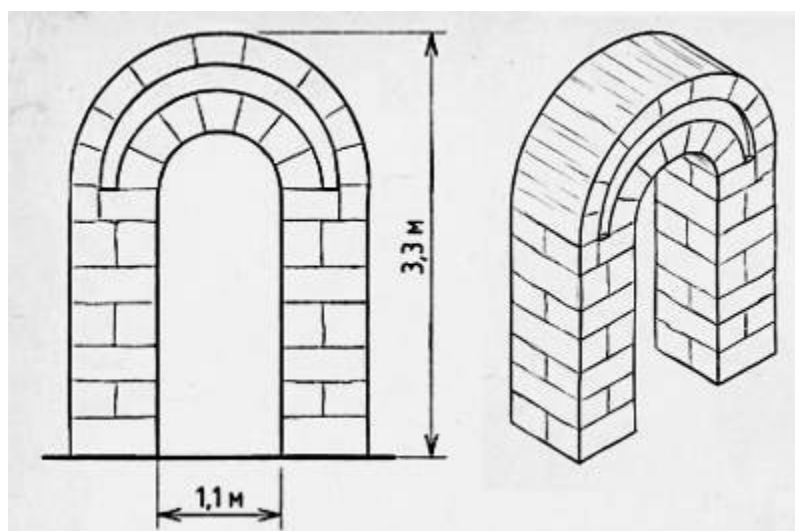

Рис. 103. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Вхідна група об'єкта дослідження (умовна реконструкція).

Рис. 104. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Артефакти. Група «Креміль». Датування: доба неоліту – бронзи.

Рис. 105. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Артефакти. Група «Кераміка». Датування: XVII-XVIII ст.

Рис. 106. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Артефакти. Група «Кераміка». Датування: XVII-XVIII ст.

Рис. 107. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Артефакти. Група «Кераміка». Червоноглиняна кераміка. Датування: ХІХ ст.

Рис. 108. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Артефакти. Група «Кераміка». Червоноглиняна кераміка. Датування: ХІХ ст.

Рис. 109. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Артефакти. Група «Кераміка». Фаянс, порцеляна. Датування: ХІХ ст.

Рис. 110. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Артефакти. Група «Кераміка». Фаянс, порцеляна. Датування: ХІХ ст.

Рис. 111. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Артефакти. Група «Кераміка». Фаянс, порцеляна. Датування: ХІХ ст.

Рис. 112. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Артефакти. Група «Кераміка». Фаянс, порцеляна. Датування: ХІХ ст.

Рис. 113. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Артефакти. Група «Кераміка». Фаянс, порцеляна. Датування: ХІХ ст.

Рис. 114. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Артефакти. Група «Кераміка». Фаянс, порцеляна. Датування: ХІХ ст.

Рис. 115. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Артефакти. Група «Скло». Датування: ХІХ ст.

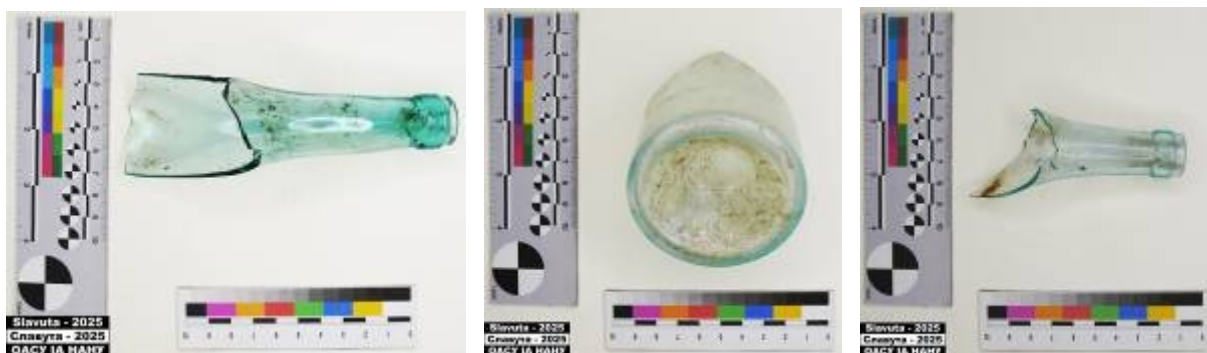

Рис. 116. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Артефакти. Група «Скло». Датування: XIX ст.

Рис. 117. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Артефакти. Група «Скло». Датування: XIX ст.

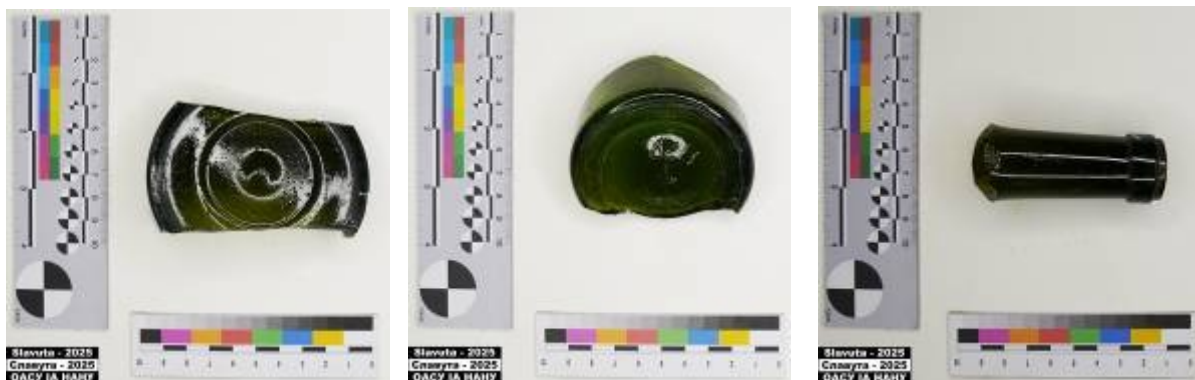

Рис. 118. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Артефакти. Група «Скло». Датування: XIX ст.

Рис. 119. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Артефакти. Група «Скло». Датування: XIX ст.

Рис. 120. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Артефакти. Група «Скло». Датування: XIX ст.

Рис. 121. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Артефакти. Група «Метал». Датування: XIX ст.

Рис. 122. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Артефакти. Група «Кераміка». Фаянс, порцеляна. Фрагмент агітаційної тарілки «ВСЕНАРПИТ». Датування: 20-ті роки XX ст.

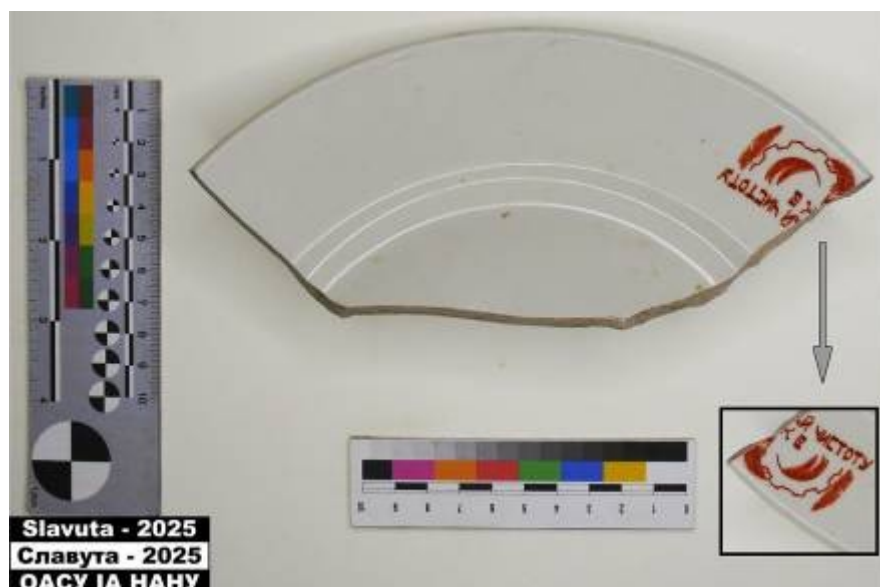

Рис. 123. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Артефакти. Група «Кераміка». Фаянс, порцеляна. Фрагмент агітаційної тарілки «ВСЕНАРПИТ», серії: «Соблюдай чистоту». Датування: 20-ті роки XX ст.

Рис. 124. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Артефакти. Група «Кераміка». Фаянс, порцеляна. Датування: 20-ті роки XX ст.

Рис. 125. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Артефакти. Група «Кераміка». Фаянс, порцеляна. Реставрований фрагмент донця порцелянової тарілки з клеймом Всеукраїнського треста «Укрфарфорфаянсстекло» заводу Буди (Харківська обл.). Клеймо поставлено між 1922 та 1925 рр.

Рис. 126. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Артефакти. Копія клейма (рис. 125) Всеукраїнського треста «Укрфарфорфаянсстекло» заводу Буди (Харківська обл.).

Рис. 127. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Артефакти. Група «Кераміка». Фаянс, порцеляна. Датування: 20-ті роки XX ст.

Рис. 128. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Артефакти. Група «Будівельні матеріали». Цеглини (XIX ст.).

Рис. 129. Попереднє обстеження ділянки м. Славута (північно-східний сектор парку культури та відпочинку «Славутський»). Артефакти. Група «Будівельні матеріали». Фрагменти кам'яних плиток підлоги (XVIII ст.).

КОПІЯ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ ДОКУМЕНТІВ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РАДА
З ПИТАНЬ ВИДАЧІ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ ДОКУМЕНТІВпроспект Володимира Івасюка, 12, Київ, Україна, 04210, тел., факс. 044-418-33-06;
E-mail: sekretar.kvalif.rada@gmail.comФорма № 2

КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ ДОКУМЕНТ №054/25

на проведення наукового дослідження археологічної спадщини

видалий 06 лютого 2025 р.дійсний до 31 грудня 2025 р.Цим документом на підставі рішення кваліфікаційної ради з питань видачі кваліфікаційних документів (протокол № 02 від 30 січня 2025 р.) засвідчується кваліфікація Встрова Віктора СергійовичаСерія ЕК № 789899, Жовтневим РВ УМВС України в Луганській області(прізвище, ім'я, по батькові виконавця робіт — фізичної особи, серія та/або номер паспорта громадянина 10.03.1998р.; РНОКПП 2639600999

України, ким і коли виданий, номер облікової картки платника податків у разі наявності)

науковий співробітник

(посада)

ДП «НДЦ «Охорона археологічна служба України» ІА НАН України

(найменування установи, організації, в якій виконавець робіт — фізична особа займає посаду)

на проведення наукових археологічних розвідок (пошук археологічних об'єктів, збір підповерхового матеріалу та закладання шурфів)

(вид та характер досліджень)

різночасові археологічні об'єкти

(культурна належність та історичний період)

на території Хмельницької області

(місцезнаходження об'єкта)

Голова кваліфікаційної
ради з питань видачі
кваліфікаційних документів

МП

(підпис)
Віктор ЧАБАЙ

(ініціали та прізвище)

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ
ТА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНИ

вул. Івана Франка, 19, м. Київ, 01601, тел. (044) 235-23-78

E-mail: info@mcsc.gov.ua, web-site: <https://mcsc.gov.ua/> код згідно з ЄДРПОУ 3220275

ДОЗВІЛ

на проведення археологічних розвідок, розкопок,
а також досліджень решток життєдіяльності людини,
що містяться під земною поверхнею, під водою

Згідно із Законом України «Про охорону культурної спадщини»,
постановою Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 № 316, цей ДОЗВІЛ
видано:

**ВЕТРОВУ Віктору Сергійовичу –науковому співробітнику Державного
підприємства «Науково-дослідний центр «Охоронна археологічна служба
України» Інституту археології НАН України**

(прізвище, ім'я, по-батькові, посада, вчене звання, науковий ступінь)

1) на проведення археологічних досліджень об'єктів (пам'яток) культурної
спадщини:

різномасштабні археологічні об'єкти

(найменування території, тип і вид археологічного об'єкта, культурно або хронологічна належність) розташованого (-ої) на території

Хмельницька область

(область, район, місто, район у місті, селище, село)

2) на проведення досліджень решток життєдіяльності людини, що містяться під
земною поверхнею, під водою:

(область, район, місто, район у місті, селище, село та об'єкт дослідження)

Характер і мета досліджень: **наукові**

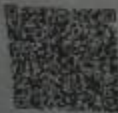
(науковий, охоронний)

Вид робіт: **археологічні розвідки (пошук археологічних об'єктів, збір
підйомного матеріалу та закладання шурфів)**

(розвідки, розкопки)

Використання металодетектора чи будь-якого іншого обладнання для
виявлення археологічних об'єктів:

без використання металодетектора чи будь-якого іншого обладнання

СЕД АСНОД Нарвництво
ДОКУМЕНТ № 50/113/50-25 від 12.06.2025
Сертифікат МАР928835810030400000017C13A0030A58100
Підписаний Ветров Віктор Сергійович
Дата підписання: 12.06.2025
Дійсний з 02.01.2025 00:00:00 по 02.01.2027 23:59:59

Дослідження проводяться відповідно до програми, погодженої:

(назва організації, яка затвердила наукову або охоронну документацію)

та кваліфікаційного документа від «06» лютого 2025 року №054/25 форма 2

Предмети і колекції, здобуті під час проведення робіт, повинні бути передані на постійне зберігання до:

фондів Державного історико-культурного заповідника «Меджибіз»

(назва установи)

Заступник Міністра

Сергій БЕЛЯЄВ

М.П.

СЕД АСНЦД перемичка
Документ № 55/124/90-23 від 12.06.2023
Світлодіодний код 31AAN288124810015000000017C12A001044100
Підписувач: Валентина Савицька
Дата підписання: 12.06.2023

Особливі умови проведення робіт:

(заповнюється органами охорони культурної спадщини: Ради міністрів Автономної Республіки Крим,

обласних, Київської, Севастопольської міських державних адміністрацій)

Орган охорони культурної спадщини:
Ради міністрів Автономної Республіки
адміністрацій
Крим, обласних, Київської,
Севастопольської міських
Державних адміністрацій

" 01 " листопада 2025 року
Черевченко Володимир Петрович
(прізвище, ім'я, по батькові керівника)

М.П.

Примітка: Дозвіл підлягає обов'язковому поверненню до Департаменту захисту та збереження культурної спадщини Міністерства культури та інформаційної політики України після закінчення робіт із супровідним листом та коротким звітом за адресою: м. Київ, вул. Івана Франка, 19.

Про втрату Дозволу власник зобов'язаний терміново повідомити Департамент захисту та збереження культурної спадщини Міністерства культури та інформаційної політики України за адресою: м. Київ, вул. Івана Франка, 19.

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ
ТА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНИ**
Департамент захисту та збереження культурної спадщини
вул. Івана Франка, 19, м. Київ, 01601, тел. (044) 235-23-78

E-mail: info@mcsc.gov.ua, web-site: <https://mcsc.gov.ua/> код згідно з ЄДРПОУ 43220275

**Державне підприємство «Науково-
дослідний центр «Охоронна археологічна
служба України» Інституту археології
НАН України**
info@oasu.com.ua

Щодо надання дозволу Ветрову В.С.

В Міністерстві культури та стратегічних комунікацій України (далі – МКСК) розглянуто лист Державного підприємства «Науково-дослідний центр «Охоронна археологічна служба України» Інституту археології НАН України від 13.02.2025 № 107-26-1 (вхідний реєстраційний номер від 21.02.2025 № 251/11-25) з заявами щодо надання дозволу на проведення археологічних розвідок, розкопок. МКСК, діючи в межах повноважень, визначених Законом України «Про охорону культурної спадщини» і Положенням про Міністерство культури та стратегічних комунікацій України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2019 року № 885, повідомляє наступне.

За результатами розгляду заяви від 13.02.2025 № 112-26-1 і доданих до неї матеріалів надсилаємо дозвіл на проведення археологічних розвідок, розкопок від 12.06.2025 № 50/113/50-25 виданий на ім'я наукового співробітника Державного підприємства «Науково-дослідний центр «Охоронна археологічна служба України» Інституту археології НАН України ВЕТРОВА Віктора Сергійовича.

Додаток: на 3 арк. в 1 прим.

Директор департаменту

Володимир ШОРНІКОВ

Васильський Андрій (044) 272-46-47
СЕД АСКОД Міністерство культури та стратегічних комунікацій України
№ 11/113/321-25 від 13.06.2025
Сертифікат 3FAA9288358EC00304000000A3963A008008DD000
Підписувач Шорніков Володимир Олександрович
Дата підписання: 13.06.2025
Дійсний з 24.12.2024 0:00:00 по 23.12.2026 23:59:59